

Теорія та історія державного управління

УДК 351/354:93

Назаренко Марина Олександрівна

*кандидат наук з державного управління,
старший викладач кафедри публічного управління та адміністрування
Вінницький державний педагогічний університет*

імені Михайла Коцюбинського

Nazarenko Maryna

*PhD in Public Administration,
Senior Lecturer of the Department of Public Administration
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University*

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УНР ДОБИ ДИРЕКТОРІЇ FEATURES OF THE STATE POLICY OF THE UNR DURING THE TIME OF THE DIRECTORY

***Анотація.** У статті проаналізовано державну політику Української Народної Республіки доби Директорії. З'ясовано, що період Директорії в історії України (листопад 1918 р. – лютий 1920 р.) був часом встановлення публічного управління, яке спрямовувалося на побудову демократичної України та затвердження її суверенітету. Визначено, що основні аспекти публічного управління в період Директорії включали такі сфери, як політично-правова, соціально-культурна, фінансово-економічна, аграрна та господарська діяльність, правоохоронна, воєнна, міжнародна політика та місцеве управління. Зазначено, що найбільше уваги приділялося питанням побудови саме демократичних органів влади, оборони державних кордонів, розвитку економіки в країні та налагодженню міжнародних відносин.*

Зауважено, що перед Директорією, як колегіальним органом виконавчої влади, який вирішував важливі стратегічні, політичні та інші питання державного значення, виникало ряд труднощів: по-перше, це громадянська війна, по-друге, війна з сусідніми країнами та інтервенція з боку інших держав, по-третє, соціальні та економічні проблеми в країні, по-четверте, відсутність політичної єдності та політична невпевненість лідерів Директорії, по-п'яте, обмеженість ресурсів, які були необхідні для реформування усіх сфер суспільного життя – все це та багато інших факторів сприяло тому, що була відсутня єдина чітка концепція державотворення, більшість прийнятих нормативно-правових актів мали декларативний характер і містили лише загальні положення, був відсутній ефективний механізм реалізації законів та контролю за їх виконанням, а також залишалися невирішеними соціально-економічні проблеми та не вдалося розширити міжнародні зв'язки з найважливішими міжнародними партнерами, такими як країни Антанти, Радянська Росія та Польща.

З'ясовано, що незважаючи на всі труднощі та виклики період Директорії був першим кроком у становленні української влади та української державності. Це період, коли фактично публічне управління було засноване на принципах демократії та розподілі влади.

Ключові слова: *Українська Народна Республіка, Директорія, державна політика, публічне управління, зовнішня політика, внутрішня політика.*

Summary. *The article analyzes the state policy of the Ukrainian People's Republic during the Directory period. It is found that the period of the Directory in the history of Ukraine (November 1918 - February 1920) was a time of establishment of public administration aimed at building a democratic Ukraine and asserting its sovereignty. It is determined that the main aspects of public*

administration during the Directory period included such areas as political and legal, socio-cultural, financial and economic, agricultural sector, economic activities, law enforcement, military, international policy and local government. It is noted that the greatest attention was paid to the issues of building democratic governments, defense of state borders, economic development in the country and establishment of international relations.

It is noted that the Directorate, as a collegial executive body that addressed important strategic, political and other issues of national importance, faced a number of difficulties: first, the civil war, second, the war with neighboring countries and intervention by other states, third, social and economic problems in the country, fourth, the lack of political unity and political uncertainty of the leaders of the Directory, fifth, the limited resources that were needed to reform all spheres of public life - all this and many other factors contributed to the lack of a single clear concept of state-building, most of the adopted legal acts were declarative in nature and contained only general provisions, there was no effective mechanism for implementing laws and monitoring their implementation, socio-economic problems remained unresolved, and international relations with the most important international partners, such as the Entente countries, Soviet Russia and Poland, failed to expand.

It is found that despite all the difficulties and challenges, the period of the Directory was the first step in the formation of the Ukrainian government and Ukrainian statehood. This is the period when public administration was actually based on the principles of democracy and the separation of powers.

Key words: *Ukrainian People's Republic, Directory, state policy, public administration, foreign policy, domestic policy.*

Постановка проблеми. Для України доба Директорії стала перехідним, знаковим періодом: відновлення Української Народної

Республіки, запровадження низки важливих, концептуальних законодавчих актів, новий рівень державотворчих процесів, розвиток зовнішньої та внутрішньої політики, відстоювання державної незалежності у протистоянні з Радянською Росією, Антантою, Польщею тощо.

Сьогодні Україна перебуває на шляху кардинальних змін: по-перше, знов захищає свою незалежність, відбиваючи широкомасштабну агресію Росії, по-друге, до влади прийшли політичні діячі та державотворці нової генерації, які бачать українське майбутнє в демократичній Європі, по-третє, громадськість втомившись від низького рівня життя, бюрократії, корупції тощо почала займати активні позиції в державотворчому процесі.

Тому, важливо проаналізувати державну політику доби Директорії, врахувати усі помилки і прорахунки, які були допущені політичними діячами того періоду та використати позитивний досвід у процесі сучасного державотворення, враховуючи реалії сьогодення.

Аналіз джерел та останніх досліджень. Значний інтерес викликає й досі діяльність Директорії Української Народної Республіки. Однак, ті чи інші аспекти історії державного будівництва в Українській Народній Республіці доби Директорії в більшій мірі розглядають з точки зору історичного підходу. Зокрема, значний внесок у вивчення державотворення доби Директорії зробили відомі історики О. Бойко, О.Л. Копиленко, М.Л. Копиленко. Багато наукових досліджень стосуються міжособистісних відносин лідерів Директорії, зокрема це питання висвітлено в працях Древелия Ю. та Гоцуляк С. Щодо наукових розвідок з точки зору публічного управління, то тут є певні прогалини, що потребує додаткових наукових досліджень цього питання.

Метою статті. Проаналізувати особливості державної політики УНР доби Директорії.

Виклад основного матеріалу. В листопаді 1918 року через прийняття ряду непопулярних загальнодержавних управлінських рішень

П. Скоропадським та іншими подіями, як зовнішньо, так внутрішньо-політичними, становище Гетьманату стало критичним і цим вдало скористалася опозиція – було створено новий державний колегіальний орган відновленої Української Народної Республіки (далі – УНР) – Директорія УНР (далі - Директорія). У цьому ж році війська Директорії завдавши поразки гетьманському війську, приходять до влади і Директорія оголошує себе вищим державним органом.

Цей час пов'язаний з боротьбою за незалежність та формуванням української державності. Період Директорії в історії України тривав з листопада 1918 року до січня 1920 року.

Концептуальними теоретичними засадами державної політики Директорії були соціально-економічні перетворення та національно-духовне відродження української держави.

Необхідно відмітити, що більшість тогочасних українських лідерів навіть у надзвичайно складних військово-політичних умовах продовжувала відстоювати та боронити ідеї конституціоналізму, парламентаризму та розподілу гілок влади [5, с. 23].

В 1918-1919 рр. фактично виконавча влада належала Директорії, де вирішувалися стратегічні, політичні та інші питання державного значення, а вища законодавча – Трудовому Конгресові, у січні 1919 Конгрес самоліквідувався після чого вся центральна державна влада (законодавча, виконавча, судова та військова) перейшла до Директорії.

Директорія - це колегіальний орган з п'ятьма членами, які відповідали за різні сфери публічного управління: В. Винниченко – міністерства справ внутрішніх, закордонних, праці та державний секретаріат; С. Петлюра – міністерства військових та морських справ, а також мистецтва і народного здоров'я; П. Андрієвський – міністерства юстиції, продовольства, управління культур та державний контроль; Ф. Швець – міністерства зі справ земельних,

народної освіти, фінансів, торгу і промисловості; А. Макаренко – міністерства пошти і телеграфів та шляхів. Подальший перебіг подій призвів до зміни складу Директорії. Після ухвалення Акта злуки УНР і ЗУНР 22 січня 1919 р. до складу Директорії увійшов Є. Петрушевич [9] (див. рис. 1).

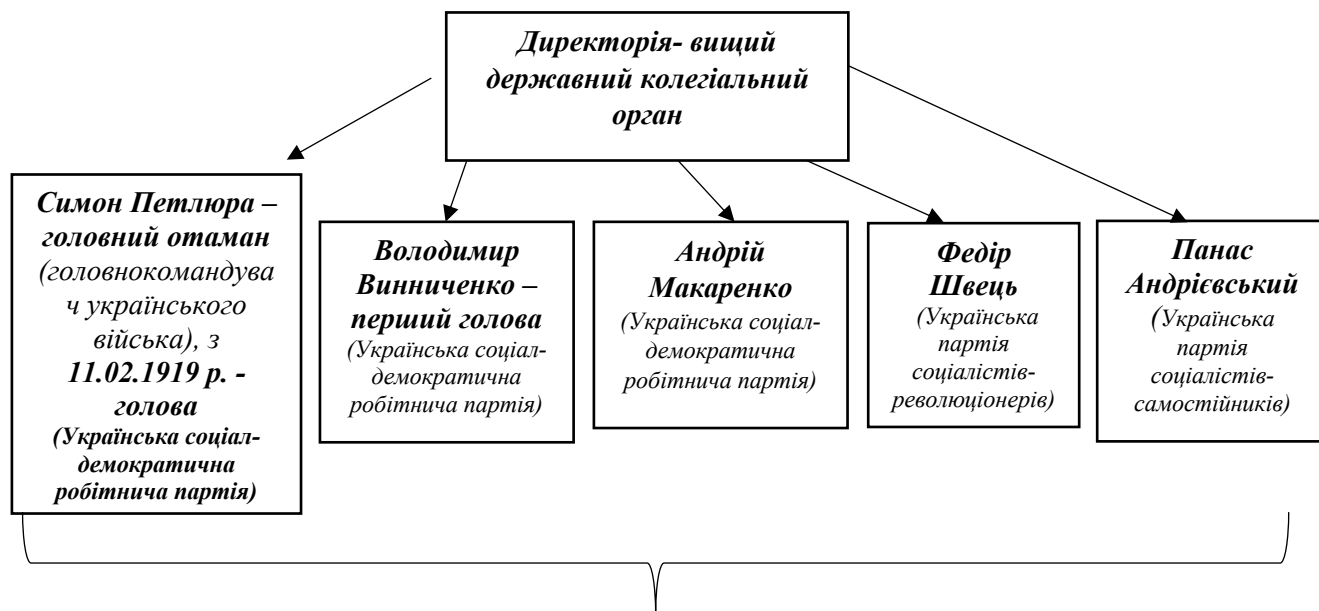

Рис. 1. Склад Директорії, обраний Центральною Радою Української Народної Республіки

Загалом, в добу Директорії влада була декларована як народна, заснована на принципах демократії та розподілі влади. Політика Директорії призвела до змін в багатьох сферах суспільного життя, вдало здійснювалася як внутрішні перетворення, так і успішно проводилася зовнішня політика (див. рис. 2).

Хоча, період Директорії був дуже складним і вимагав від керівництва країни вирішення багатьох складних завдань у надзвичайно складних умовах, нижче ми навели успіхи та виклики, які постали перед українською владою під час проведення внутрішньої і зовнішньої політики.

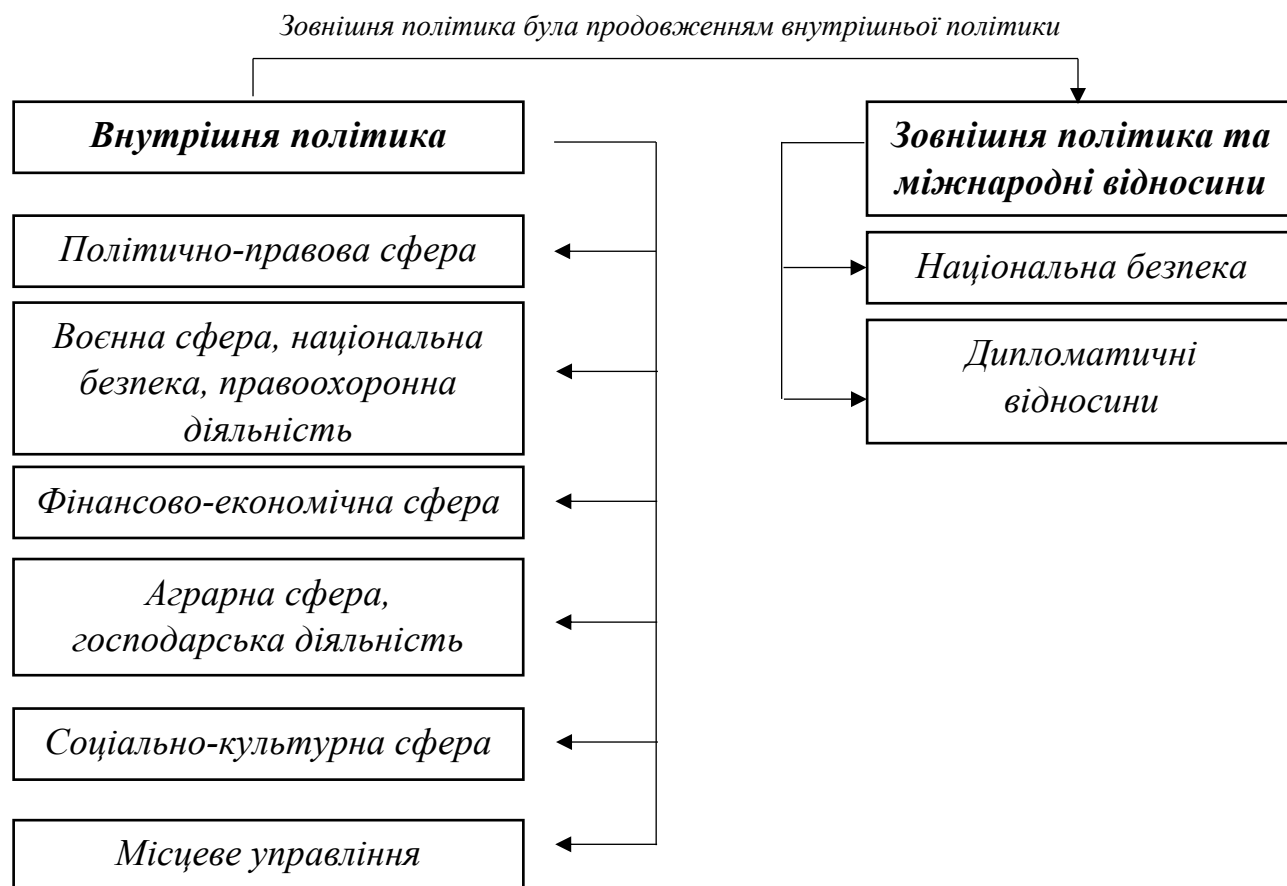

Рис. 2. Внутрішня та зовнішня політика Директорії

I. Внутрішня політика

1. Політично-правова сфера:

- перш за все - це відновленн законів УНР;
- призначення нового уряду на чолі з В. Чехівським;
- намагання створити постійно діючий парламент. Першою спробою був Конгрес трудового народу, обраний за принципом територіального представництва і скликаний 22-28 січня 1919 р. у Києві,

який ухвалив Акт злуки із Західноукраїнською Народною Республікою та прийняв «Закон про форму влади на Україні». За ним створювалася Президія Конгресу та комісії у складі Директорії. Проте більше скликати сесію Конгресу не вдалося. Законами 1920 р. передбачалося створення президентсько-парламентської республіки з Головою Держави

(президентом) та Державною Народною Радою чи Сеймом (парламентом). Але вони залишилися нездійсненим [4].

- прийняття нормативно-правових актів конституційного характеру, а саме: у 1919 році була прийнята Конституція Директорії, яка передбачала демократичні засади влади, гарантії громадянських свобод та прав, розділ влади на законодавчу, виконавчу та судову. Конституція закріплювала національний суверенітет та визнавала українську мову офіційною; декларацію Директорії УНР від 26 грудня 1918 р.; закони «Про тимчасову владу в українській Народній Республіці» від 28 січня 1919 р., «Про порядок внесення і затвердження законів в УНР» від 14 лютого 1919 р., «Тимчасовий закон про державний устрій і порядок законодавства УНР» від 14 лютого 1920 р., «Про тимчасове верховне управління і порядок законодавства в УНР» від 12 листопада 1920 р. тощо [9], а також закони «Про тимчасове верховне управління та порядок законодавства в Українській Народній Республіці» та «Про Державну Народну Раду Української Народної Республіки» (обидва – від 12 листопада 1920 р.). У них проголошувалося верховенство влади народу, яку тимчасово мали здійснювати Директорія, Державна Народна Рада (передпарламент) і Рада Народних Міністрів на засадах поділу влади. Серед цих інституцій провідне місце мало належати Директорії, яка наділялася повноваженнями затвердження ухвалених Державною Народною Радою законів, а також ухвалених Радою Народних Міністрів рішень [5, с. 22];

- забезпечення функціонування міністерств, департаментів та інших урядових структур;

- підтримки парламентської форми державного правління. Наприклад, у Декларації Ради Народних Міністрів від 12 серпня 1919 р. вказувалося на необхідність реалізації якраз такої владної моделі (що, до речі, спричинило новий виток дискусій щодо дотримання трудового

принципу та рішень Трудового конгресу в цілому). Вказувалося, зокрема, що «правительство виробляє проекти законів про вибори в парламент з правами Установчих Зборів і про утворення реформованих органів управління (самоврядування) на місцях на основі всенародного, безпосереднього, рівного, тайного і пропорційного виборчого права». Як стверджує сучасний дослідник М. Стопчак, «незважаючи на суперечливі оцінки Декларації від 12 серпня 1919 р., з її змісту випливає однозначний висновок: цей документ знаменував спробу українських лідерів запровадити в Україні саме парламентську форму влади» [5, с. 21].

- звільнення з посад урядовців усіх відомств вищих і місцевих органів влади, створених у період Гетьманату [13, с. 107], ліквідування карних експедицій, старост, жандармів та інших злочинних інституцій пануючих класів;

- визначення умов призначення на державні посади та вимоги до кандидатів на посади в органах публічного управління;

- відновлення національно-персональну автономію, що забезпечує право кожної нації на вільне життя [3];

- проведення систематичної, активної боротьби з антиукраїнською агітацією;

- підтримування суворої дисципліни, як серед війська, так і правоохоронних органів;

- вирішення продовольчої проблеми в армії.

Основною політичною ідеєю Директорії – було відновлення демократичних цінностей української держави. Однак, враховуючи те, що політичні лідери не змогли знайти спільної мови щодо формування державної політики, Директорія перетворилася з революційного органу, що мав існувати тимчасово і передати свої повноваження органу представницької влади, на авторитарний з гуманістичними ідеалами [7].

2. Воєнна сфера та національна безпека, правоохоронна діяльність:

- управління військовими операціями;
- захист територіальної цілісності України;
- створення регулярної армії (Українська Народна Армія - УНА) та посилення боєздатності військових частин, зокрема: запроваджувалися обов'язкові заняття з фізичної, бойової і стрийової підготовки, що тривали 6 годин кожного дня. Головний отаман наказував старшинам вести активну боротьбу з антиукраїнською агітацією та підтримувати сувору дисципліну серед підопічних. За порушення військового статуту встановлювалися покарання відповідно до рішення військового суду;
- боротьба з контрреволюцією та забезпечення безпеки громадян;
- створення силових структур, відновлення міліції та судових установ.

Гетьманський Сенат знову замінив Генеральний суд під назвою Найвищий суд. Відновлено апеляційні та мирові суди, впроваджені Центральною Радою та створено надзвичайні військові суди [4].

Політика у воєнній сфері проводилася в контексті війни з більшовицькою Росією, а також із збірними арміями білогвардійців та польськими військами. Основою армії Директорії були козаки, підпорядковані військовій старшині. Військова діяльність в добу Директорії була надзвичайно важливою та складною складовою цього періоду української історії, воєнна сфера набувала неабиякого значення.

Надзвичайно складною для Директорії стала проблема формування регулярних збройних сил. Командири нерідко виявляли самоправство, не бажали опановувати новітні методи ведення бою й управління військами. Доводилося постійно здійснювати кадрові перестановки, посилати каральні загони проти бунтівних частин, страчувати отаманів [11].

3. Фінансово-економічна сфера, аграрна сфера та господарська діяльність:

- реформування промислового комплексу в перехідних умовах розвитку економіки;

- прийняття відповідної нормативно-правової бази, зокрема, «Закон про державну українську грошову одиницю», де зафіксовано інформацію про введення з 26 січня 1919 р. до грошового обігу УНР гривні, шага і карбованця та поступове скасування чинності інших грошових знаків (насамперед, російських кредитних білетів, «керенок») [13, с. 107];

- проведення аграрної реформи:

А) повернення земельного законодавства. Зокрема, «Закон про землю» від 8 січня 1919 року не поновив, а дещо модифікував нормативні акти Української Центральної Ради. Він підтвердив скасування приватної власності на «всі землі з їх водами, надземними й підземними природними багатствами та лісами», перехід їх у загальнонародну власність і відтворив деякі інші положення законодавства Української Центральної Ради [8].

Б) конфіскація поміщицьких земель (землі площею до 15 десятин у власників не відбиралися, не підлягали конфіскації землі промислових підприємств, цукрових заводів, а також землі, які належали іноземцям) [10];

- організовувався сільськогосподарський кредит та змінювалися умови передачі землі в тимчасове користування бідним селянам, вимагаючи від них за це, зокрема, третину врожаю ярового хліба, повної сплати вартості оранки, попередньої сплати всіх податків, урахування кожного снопа;

- передбачалося переслідування за самочинне захоплення землі;

- реформування господарського комплексу;

- відновлення 8-годинного робочого дня, можливість укласти колективні договори, з'явилося право пролетарів на організацію профспілок і страйків.

Впроваджувалися заходи для створення сприятливих умов для підприємництва, розвитку сільського господарства та промисловості.

Для проведення аграрної реформи замість місцевих земельних комітетів створювалися земельні управи, запасні земельний і державні меліоративні фонди [8].

Директорія намагалася відновити національну економіку, зокрема розвивала реформу кооперації, підтримувала фінансову систему та підтримувала розвиток промисловості та сільського господарства. Але економічні труднощі, знищена інфраструктура та військові дії серйозно ускладнили цей процес.

4. Соціально-культурна сфера:

- підтримка розвитку української культури, освіти та науки, сприяння видавництву книг;
- реформування освіти та заснування нових освітніх закладів;
- створення та фінансування культурних та наукових установ;
- намагання впорядкувати соціальні питання, такі як медична допомога та соціальна підтримка учасників війни;
- запровадження обов'язкового використання української мови у діловодстві;
- заборонена реквізицію шкільних приміщень та будівель культурно-освітніх установ на потреби армії [13, с. 108]
- вирішення продовольчої проблеми в містах та селах.

5. Місцеве управління (місцеве самоврядування):

- реформування місцевого управління:

А) прийнято ряду важливих нормативно-правових актів, а саме: 20 грудня 1918 р. - «Закон про органи місцевого самоврядування», 25 лютого

1919 р.- Закон «Про асигнування 1 800 000 гривень на видачу допомоги волосним земствам на видатки в зв'язку з виконаннями ними адміністративних функцій», 6 серпня 1919 р. опубліковано основні положення «Законопроекту про місцеве громадське управління УНР» [2].

Б) кадрові зміни - звільнення з посад урядовців усіх відомств вищих і місцевих органів влади, створених у період Гетьманату [13, с. 107];

- утворення органів державної адміністрації;
- надання грошової і продовольчої допомоги окремим повітам [13, с. 108];
- створення місцевих рад та органів місцевої влади. Їх функції включали забезпечення громадського порядку, управління економічними та соціальними питаннями.

Місьцеве управління відповідало адміністративно-територіальному поділу держави на губернії, повіти, волості, міста та села. У режимі державного керівництва діяли комісари (губернські, повітові та волосні) і отамани (сільські та міські), яким підпорядковувалися місцеві правління. Директорія відновила вповні дореволюційні земські (зібрання та управи) і міські (думи та управи) органи самоврядування. Окрім того, паралельно з ними продовжували повсюди діяти ради депутатів (робітничих, селянських, солдатських). Хоча в цілому на місцях панувала отаманщина - влада місцевих авторитетів, особливо у повітах і волостях [4]. Директорія намагалася встановити контроль за управлінням на місцевому рівні шляхом призначення губернаторів та створення громадських комітетів.

II. Зовнішня політика, міжнародні відносини проводилася, перш за все, з метою забезпечення національної незалежності та зміцнення національної ідентичності українського народу. Директорія надавала великого значення розвитку *дипломатичних відносин з іншими країнами:*

- проводилися переговори з іншими державами, в тому числі з країнами Антанти, для забезпечення підтримки української держави на міжнародній арені;

- встановлення дипломатичних відносин з іншими країнами. Директорія вела перемовини з багатьма державами, в тому числі з Німеччиною, Францією, Великою Британією та США, у пошуках підтримки незалежності та допомоги у військовому конфлікті з більшовиками та Польщею;

- створення спеціальних делегацій, які направлялися в інші країни для налагодження міжнародних зв'язків.

Стратегічною метою зовнішньої політики проголошувався цілковитий нейтралітет та мирне співіснування з народами всіх держав. Необхідно відмітити, що за такий короткий час існування, Директорія спромоглася розширити міжнародні зв'язки. Однак, на жаль, це не стосувалася найважливіших міжнародних партнерів, таких як країни Антанти, Польща та Радянська Росія [10].

Реалізація ефективної державної політики, розвиток публічного управління на основі демократичних принципів в період Директорії було складним завданням через низку внутрішніх та зовнішніх чинників, однак, як бачимо з вищезазначеного, було зроблено чимало на шляху до побудови української державності, розвитку економіки, інших важливих сфер та захисту державних кордонів.

Слід виокремити, зокрема, судову реформу та реорганізацію правоохоронних органів, які на той час показали свою ефективність. Також в цей час вдалою були аграрна та освітня реформи. В тих умовах, в якій знаходилася Україна, можна говорити і про успішну зовнішню політику.

Однак, Директорія не змогла побудувати міцний державний апарат та ефективну систему органів публічного управління. Основні причинами, які стали на заваді цьому – це те, що Директорія то копіювала

більшовицьку систему, то задовольнялась формальним перейменуванням гетьманських органів, а її лідери в більшій мірі демонстрували соціалістичний світогляд. Також не було чітко визначено, яку саме модель державності будувати: європейського чи радянського типу [11]. Громадянська війна, інтервенції з боку інших країн та економічні проблеми суттєво ускладнювали можливості реалізації політики та державних функцій.

Висновки. Умови та виклики періоду Директорії були надзвичайно складними через військові конфлікти, економічні труднощі та політичну невпевненість. Директорія, хоча і мала обмежений час і ресурси, намагалася забезпечити стабільність та розвиток молодій українській державі.

Загалом, створюваний Директорією державний механізм міг би бути ефективним та результативним, однак, на нашу думку, саме відсутність політичної єдності і стало на заваді реалізації демократичних прагнень. До того ж суперечки між двома лідерами В. Винниченком (підтримував союз з більшовиками) та С. Петлюрою (був проти союзу з більшовиками) впливали на міжособистісні стосунки в середині Директорії, що призвело до її внутрішнього розколу, і як наслідок – неефективного управління країною, неоднозначність у прийнятті управлінських рішень, недовіра з боку українців і легке маніпулювання населенням і владою зовнішніми агресорами.

Література

1. Бойко О. Директорія у боротьбі за владу: хід протигетьманського повстання, фактори перемоги. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/28212/07-Voyko.pdf?sequence=1> (дата звернення: 26.07.2023)

2. Гудима В. Становлення місцевих органів влади на Поділлі в добу Директорії Української Народної Республіки. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Hudyma_Vadym/Stanovlennia_mistsevykh_orhaniv_vlady_na_Podilli_v_dobu_Dyrektorii_Ukrainskoi_Narodnoi_Respubliky.pdf?PHPSESSID=vns9it8gjm9ggubo5q8f2p9q22 (дата звернення: 25.07.2023)
3. Декларація Української Директорії, що зробила Директорія. Закон від 26.12.1918. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0010300-18#Text> (дата звернення: 27.07.2023)
4. Державний лад Директорії УНР. URL: <https://histua.com/knigi/istoriya-derzhavi-i-prava-ukraini-zaruba/derzhavnij-lad-direktorii-unr> (дата звернення: 28.07.2023)
5. Древаль Ю., Гоцуляк С. Концептуальні засади розвитку Директорії УНР: дискусії щодо парламентської та радянської моделей влади. теорія та історія держави і права. Проблеми законності. Вип. 140. 2018. С. 17-25. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/233584351.pdf> (дата звернення: 29.07.2023)
6. Копиленко О., Копиленко М. «Друга» УНР: спроба історико-теоретичного аналізу. Право України. № 8. 1996. С. 54–60.
7. Кушко І. Директорія в системі державного управління УНР у перші місяці своєї роботи (листопад 1918 р. – січень 1919 р.). Збірник наукових праць SCIENTIA. 2021. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/scientia/article/view/12816> (дата звернення: 29.07.2023)
8. Мироненко О.М. Земельне законодавство Української Народної Республіки 1918–1920. Енциклопедія історії України : Т. 3. Київ : В-во «Наукова думка», 2005. 672 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Zemelne_zakonodavstvo_UNR_1918_1920 (дата звернення: 29.07.2023)

9. Національна держава і право України у 1917 - 1921 рр. Навч. матер. Історія держави і права. 2021. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/idpu_2021/info/lec8.html (дата звернення: 29.07.2023)
10. Падіння Гетьманату. Утворення Директорії. URL: <https://disted.edu.vn.ua/courses/learn/5441> (дата звернення: 29.07.2023)
11. Танцюра В.І. Директорія УНР у пошуках шляху між націоналізмом і соціалізмом. Політична історія України: навчальний посібник. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-10359.html> (дата звернення: 29.07.2023)
12. Терлюк І. Особливості державотворення в Україні в період «другої УНР» (Директорії). Науковий вісник. 2008. № 2. URL: https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/library/visnyku/nvsvy/02_2008/08tiydud.pdf (дата звернення: 29.07.2023)
13. Якобчук С. Документи періоду Директорії УНР у фондах державного архіву Київської області: інформаційний потенціал та джерельне значення. Огляди джерел та документальні нариси. 2020. С. 103-119. URL: <https://au.archives.gov.ua/index.php/au/article/view/43> (дата звернення: 29.07.2023)

References

1. Boyko O. The Directory in the Struggle for Power: Course of the Anti-Hetman Uprising, Factors of Victory [Dyrektoriia u borotbi za vladu: khid protyhetmanskoho povstannia, faktory peremohy]. Retrieved from: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/28212/07-Boyko.pdf?sequence=1> [in Ukrainian]
2. Hudyma V. Formation of Local Authorities in Podillia during the Time of the Directory of the Ukrainian People's Republic [Stanovlennia mistsevykh orhaniv vlady na Podilli v dobu Dyrektorii Ukrainskoi Narodnoi

- Respubliky]. Retrieved from: https://shron1.chtyvo.org.ua/Hudyma_Vadym/Stanovlennia_mistsevykh_or_haniv_vlady_na_Podilli_v_dobu_Dyrektorii_Ukrainskoi_Narodnoi_Respubliky.pdf?PHPSESSID=vns9it8gjm9ggubo5q8f2p9q22 [in Ukrainian]
3. Declaration of the Ukrainian Directory, Actions of the Directory. Law of December 26, 1918 [Deklaratsiia Ukrainskoi Dyrektorii, shcho zrobyla Dyrektoriiia. Zakon vid 26.12.1918]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0010300-18#Text> [in Ukrainian]
 4. State Structure of the Ukrainian People's Republic Directory [Derzhavnyi lad Dyrektorii UNR]. Retrieved from: <https://histua.com/knigi/istoriya-derzhavi-i-prava-ukraini-zaruba/derzhavnij-lad-direktorii-unr> [in Ukrainian]
 5. Dreval Yu., Hotsiuliak S. (2018). Conceptual Foundations of the Ukrainian People's Republic Directory Development: Discussions on Parliamentary and Soviet Models of Power [Kontseptualni zasady rozvytku Dyrektorii UNR: dyskusii shchodo parlamentskoi ta radianskoi modelei vlady]. Theory and History of State and Law. Issues of Legality. Issue 140. Pp. 17-25. Retrieved from: <https://core.ac.uk/download/pdf/233584351.pdf> [in Ukrainian]
 6. Kopylenko O., Kopylenko M. (1996). «Second» Ukrainian People's Republic: Attempt of Historical-Theoretical Analysis [«Druha» UNR: sproba istoryko-teoretychnoho analizu]. Law of Ukraine. No. 8. Pp. 54–60. [in Ukrainian]
 7. Kushko I. (2021). The Directory in the System of State Governance of the Ukrainian People's Republic in the First Months of Its Operation (November 1918 – January 1919). Collection of Scientific Papers SCIENTIA [Dyrektoriiia v systemi derzhavnoho upravlinnia UNR u pershi misiatsi svoiei roboty (lystopad 1918 r. – sichen 1919 r.)]. Retrieved from:

- <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/scientia/article/view/12816> [in Ukrainian]
8. Myronenko O.M. (2005). Land Legislation of the Ukrainian People's Republic 1918–1920 [Zemelne zakonodavstvo Ukrainskoi Narodnoi Respubliky]. Encyclopedia of the History of Ukraine: Vol. 3. Kyiv: «Naukova Dumka» Publishing House, 672 p. Retrieved from: http://www.history.org.ua/?termin=Zemelne_zakonodavstvo_UNR_1918_1920 [in Ukrainian]
 9. National State and Law of Ukraine in 1917 - 1921 [Natsionalna derzhava i pravo Ukrainy u 1917 - 1921 rr.]. Educational Materials. History of State and Law. 2021. Retrieved from: https://arm.naiiu.kiev.ua/books/idpu_2021/info/lec8.html [in Ukrainian]
 10. Fall of the Hetmanate. Formation of the Directory [Padinnia Hetmanatu. Utvorennia Dyrektorii]. Retrieved from: <https://disted.edu.vn.ua/courses/learn/5441> [in Ukrainian]
 11. Tantsiura V.I. The Ukrainian People's Republic Directory in Search of the Path between Nationalism and Socialism [Dyrektoriia UNR u poshukakh shliakhu mizh natsionalizmom i sotsializmom]. Political History of Ukraine: Educational Manual. Retrieved from: <http://politics.ellib.org.ua/pages-10359.html> [in Ukrainian]
 12. Terliuk I. (2008). Features of State Formation in Ukraine during the Period of the «Second Ukrainian People's Republic» (Directory). [Osoblyvosti derzhavotvorennia v Ukraini v period «druhoi UNR» (Dyrektorii)]. Scientific Herald. No. 2. Retrieved from: https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/library/visnyky/nvsvy/02_2008/08tydud.pdf [in Ukrainian]
 13. Yakobchuk S. (2020). Documents of the Ukrainian People's Republic Directory Period in the Collections of the State Archive of Kyiv Oblast: Information Potential and Source Value [Dokumenty periodu Dyrektorii

UNR u fondakh derzhavnoho arkhivu kyivskoi oblasti: informatsiinyi potentsial ta dzherelne znachennia]. Reviews of Sources and Documentary Essays. Pp. 103-119. Retrieved from: <https://au.archives.gov.ua/index.php/au/article/view/43> [in Ukrainian]